

1. OBSEG NALOGE:

Tekst, na 47 straneh

"NALOGA ZA 12. SREČANJE
MLADI ZA NAPREDEK MARIBORA"

Fotografije: 4 kom.

Ilustracija Franceta Kunaverja: 1 kom.

Likovni izdelki - fotokopije: 27 kom.

Priloge:

Vprašalnik o
Pohorju

ŠKOPNIK - MITOLOŠKO BITJE

Se nekateri li

AVTORJI:

SABINA PUŠNIK
METKA PAULIČ
JANA JESENIČNIK
ROSANDA ŽVIKART
HELENA VEROVNIK
MATEJA ŠMON
GORDANA DIVJAK

8. RAZRED



OSNOVNA ŠOLA
LOVRENC NA POHORJU,
ŠOLSKA UL. 6
62344 LOVRENC NA POHORJU

MENTOR:
JOŽE BRUNČKO,
PROF. LIK. PED.

V LOVRENCU NA POHORJU,
28. 4. 1995

① 39 ŠKOPNIK



0/13. 9. 1995/2977

LN = 33222

1. OBSEG NALOGE:

Tekst na 47 straneh

Fotografije: 4 kom.

Ilustracija Franceta Kunaverja: 1 kom.

Likovni izdelki - fotokopije: 27 kom.

Priloge:

Vprašalnik o značilnostih pojavljanja škopnika na področju Lovrenca na Pohorju

Še nekateri likovni izdelki

2. SESTAVA NALOGE:

1. OBSEG NALOGE:	1
2. SESTAVA NALOGE:	2
3. POVZETEK NALOGE:	4
4. NAMEN IN CILJI:	5
5. NAČINI ZA DOSEGANJE CILJEV	6
5.1 TEORETIČNI DEL:	6
5.2 PRAKTIČNI DEL:	6
5.3 UPORABA INFORMACIJ ZA NADALJNI RAZVOJ PROBLEMA:	6
6. VSEBINA NALOGE	7
6.1 UVOD	7
6.1.1 IZVOR BESEDE MIT:	7
6.1.2 PROUČEVANJE MITOV - SPLOŠNO	8
6.1.2.1 FUNKCIONALISTIČNA METODA:	8
6.1.2.2 SIMBOLNA METODA:	8
6.1.2.3 STRUKTURALISTIČNA METODA:	8
6.2 TEORETIČNE OSNOVE:	9
6.2.1 ANIMIZEM - STOPNJA MIŠLJENJA, KI SE NAVEZUJE NA MITOLOŠKE PREDSTAVE O SVETU:	9
6.2.1.1 ANIMISTIČNO MIŠLJENJE - NEKATERE PRIMERJAVE	10
6.2.2 TEORIJE O MITIH:	11
6.2.2.1 PSIHOLOŠKE TEORIJE:	11
6.2.2.1.1 NEGATIVNI PRISTOP:	11
6.2.2.1.2 POZITIVNI PRISTOP:	12
6.2.2.2 PSIHOANALITIČNE TEORIJE	13
6.2.2.2.1 NEGATIVNI PRISTOP:	13
6.2.2.2.2 POZITIVNI PRISTOP:	13
6.2.2.3 SOCIOLOŠKE TEORIJE:	14
6.2.2.4 KOMBINIRAN PRISTOP:	15
6.2.2.5 ZAKLJUČEK:	15
6.2.3 OPIS NAŠE DEŽELE V MITOLOŠKIH ZNAČILNOSTIH:	16
6.3 OMEJITEV OBJEKTA RAZISKAVE: ŠKOPNIK	17
6.3.1 PREGLED DOSEDANJIH ZAPISOV	17
6.3.1.1 IZVOR IMENA:	17
6.3.1.2 PRIPOVEDKE IZ KNJIG	18
6.3.1.3 JEZERNIK	21
6.3.1.4 ANALIZA OMENJENIH ZAPISOV	25
6.3.1.4.1 PODOBA ŠKOPNIKA:	25
6.3.1.4.2 LASTNOSTI ŠKOPNIKA:	25

6.3.1.4.3 OKOLIŠČINE POJAVLJANJA:	25
6.3.1.4.4 ZAKLJUČEK:	26
6.3.1.5 NEKATERI AVTORJI, KI SO SVOJEM DELU IZKALI IZVORE V LJUDSKEM IZROČILU IN MITOLOGIJI, ALI PA SO SE S TO TEMATIKO UKVARJALI RAZISKOVALNO:	26
6.4 METODE DELA:	27
6.5 REZULTATI - ZBRANO GRADIVO	28
6.5.1 SKUPINA, KI O ŠKOPNIKU (ŠE) NI IMELA NOBENIH INFORMACIJ:	28
6.5.1.1 LITERARNO USTVARJANJE:	28
6.5.1.2 LIKOVNO USTVARJANJE:	29
6.5.2 PUSTNE ŠEME - ŠKOPNIKI:	29
6.5.2 ZAPISI IZ KNJIGE O JEZERNIKU:	30
6.5.2.1 LIKOVNI IZDELKI IZ TE SKUPINE:	30
6.5.2.1 PRIČEVANJA O ŠKOPNIKU IN LIKOVNI IZDELKI IZ TE SKUPINE:	31
6.5.3 RAZLAGA REZULTATOV - OBDELAVA DOBLJENEGA GRADIVA	42
6.5.3.1 PODOBA ŠKOPNIKA:	42
6.5.3.2 PODROBNA LIKOVNA ANALIZA NEKATERIH PRIMEROV:	42
6.5.3.2.1 ZELENİ ŠKOPNIK:	42
6.5.3.2.2 ZELENİ ŠKOPNIK:	42
6.5.3.2.3 RDEČE ČRNI ŠKOPNIK:	43
6.5.3.2.4 PISANI ŠKOPNIK:	43
6.5.3.2.5 ČRNI ŠKOPNIK:	43
6.5.3.2.6 PISANI ŠKOPNIK:	43
6.5.3.2.7 RJAVI ŠKOPNIK:	43
6.5.3.3 LASTNOSTI:	43
6.5.3.4 OKOLIŠČINE IN OBLIKA POJAVLJANJA:	43
6.5.3.5 NASTANEK PREGOVOROV, REKOV, VEDENJSKIH NAVAD:	44
6.5.3.6 POJAVLJANJE V SANJAH:	44
7. ZAKLJUČKI - DISKUSIJA	45
8. VIRI IN LITERATURA	46
8.1.1.1 PRILOGE	47
8.1.1.2 II. ŠE NEKATERI LIKOVNI IZDELKI:	48
8.1.1.2 ZAHVALE IN POSVETILO:	49

3. POVZETEK NALOGE:

4. NAMEN IN CILJI

Vsak narod ima svoje pripovedno izročilo, brez katerega bi ne mogel obstajati. Ljudska pripoved je vedno našla odgovor na pogoje, v katerih so ljudje živeli. Izročilo, ki je prehajalo iz roda v rod, je postalo sestavni del narodnih navad, praznikov, verskih obredov in drugih oblik povezovanja ljudi.

Kako so natale gore? Kako jezera, reke? Kaj se je dogajalo v davni preteklosti na naši Zemlji? Človek se je vedno ukvarjal z nešteto vprašanji, ki so bila povezana z njegovim bivanjem in vedno je v svoji domišljiji tudi našel odgovore nanje. Tako se je dežela preselila iz resničnosti v svet fantazije, svet, ki ga vodijo in obvladujejo nadnaravne sile in nastale so bajke - miti.

Tako je ljudska pripoved narodu pomagala živeti, saj je v njej prelita stiska in trpljenje, iskanje boljšega sveta, vera, veselje, sreča. Zato je pripovedno izročilo neke vrste "mitološka kronika" narodne preteklosti.

Tudi naša naloga predstavlja odseve ljudskega izročila v dejanskem življenju ljudi, vedo - mitologijo, ki se ukvarja s proučevanjem bitij, ki nastopajo v ljudskem izročilu in tudi zastopanost mitološkega bitja škopnika na področju Lovrenca na Pohorju.

Prav tako naloga vsebuje nekatere primere, ki so nastali kot ustvarjalni doprinos zastavljenega področja raziskovanja.

5. NAČINI ZA DOSEGANJE CILJEV

4. NAMEN IN CILJI

Z nalogo imamo namen spoznati in opredeliti:

- značilnosti mitov in mitoloških bitij, ki se pojavljajo v ustnem izročilu
- spoznati vedo, ki se ukvarja s proučevanjem likov iz ljudskega verovanja (mitologijo)
- spoznati značilnosti proučevanja, avtorje, teorije in pristope k mitologiji
- opredeliti mišljenje - animizem, znotraj katerega se pojavlja verovanje v mitološka = bajna bitja
- spoznati kratki oris proučevanja slovenskih bajnih bitij
- spoznati želimo, ali je mesto, ki ga ima škopnik med slovenskimi mitološkimi bitji, upravičeno
- opredelili bomo značilnosti slovenskega mitološkega bitja škopnika
- predvsem imamo namen zapisati informacije o verovanju v prikazovanje in obstoj škopnika na področju Lovrenca na Pohorju, s tem
- želimo vzpostaviti, krepiti in ohranjati odnos do krajevnega ustnega izročila na omenjenem področju

5.2 PRAKTIČNI DEL:

- raziskovanje smo omejili na proučevanje prisotnosti in pojavljanja škopnika
- sestavili smo anketo, s pomočjo katere smo ugotovili zastopanost objekta raziskave na področju Lovrenca na Pohorju
- anketirali smo učence obeh petih in šestih razredov
- primerjalna metoda in statistični prikaz rezultatov - podatke smo uredili, primerjali in analizirali
- ugotovili smo tudi, da se liki, podobni škopniku (hudiči, čarovnice, vrage...) na področju Lovrenca na Pohorju pogosto pojavljajo tudi kot pustne maske

5.3 UPORABA INFORMACIJ ZA NADALJNJI RAZVOJ PROBLEMA:

- vključitev informacij o izbrani temi za nastanek novih kvalit: učenci so ustvarjali na temo škopnik
- predstavniki raziskovalne skupine so za pustno praznovanje predstavljali škopnika
- prikaz likovnih izdelkov (fotokopije), zapis literarnih izdelkov
- primerjalna analiza in zapis ugotovitev nastalih izdelkov

5. NAČINI ZA DOSEGANJE CILJEV

Osnovni namen naše naloge je označitev ljudskega mitološkega bitja z imenom škopnik in njegovo razširjenost na področju Lovrenca na Pohorju. Zato smo problem spoznavali teoretično in praktično:

5.1 TEORETIČNI DEL:

- iskanje virov in informacij iz literature, ki so že napisani na to temo
- iskanje povezav na omenjen problem - pri tem smo spoznali vedo MITOLOGIJO
- opredeliti teorije proučevanja in značilnosti vede, ki se ukvarja s proučevanjem bitij, ki nastopajo v narodnem izročilu
- zbrati nekatere avtorje, ki so zapisovali slovensko ustno izročilo, ali pa so iz tega področja v njihovem ustvarjanju prepoznavni izvori
- postavljamo hipotezo, da se tudi na področju Lovrenca na Pohorju pojavljajo verovanja in morda tudi pričevanja o prisotnosti bajnih bitij
- prepoznati vpliv in značilnosti že zapisanih vsebin v naših zbranih primerih pričevanja
- zapis zbranih ugotovitev

5.2 PRAKTIČNI DEL:

- raziskovanje smo omejili na proučevanje prisotnosti in pojavljanja škopnika
- sestavili smo anketo, s pomočjo katere smo ugotovili zastopanost objekta raziskave na področju Lovrenca na Pohorju
- anketirali smo učence obeh petih in šestih razredov
- primerjalna metoda in statistični prikaz rezultatov - podatke smo uredili, primerjali in analizirali
- ugotovili smo tudi, da se liki, podobni škopniku (hudiči, čarovnice, vragi,...) na področju Lovrenca na Pohorju pogosto pojavljajo tudi kot pustne maske

5.3 UPORABA INFORMACIJ ZA NADALJNI RAZVOJ PROBLEMA:

- vključitev informacij o izbrani temi za nastanek novih kvalit: učenci so ustvarjali na temo škopnik
- predstavniki raziskovalne skupine smo za pustno praznovanje predstavljali škopnika
- prikaz likovnih izdelkov (fotokopije), zapis literarnih izdelkov
- primerjalna analiza in zapis ugotovitev nastalih izdelkov

6. VSEBINA NALOGE

6.1 UVOD

6.1.1 IZVOR BESEDE MIT:

- iz grščine: "mythos," kar pomeni "beseda"

Zanimanje za mitologijo v zadnjih sto letih močno narašča. Spodbuja ga spoznanje, da miti niso naivne zgodbe, niti preproste razlage sveta, ampak resne slike resničnosti, navzoče tako v sedanjosti, kot tudi v preteklosti.

Miti so domišljajska izročila o naravi, zgodovini in usodi sveta, bogov, človeka in družbe. Starinska zasmehljiva uporaba izraza "neumna zgodba ali izmišljotina" je marsikoga speljala v zgrešeno mišljenje, da so miti nepomembni. Resničnost je ravno nasprotna: stvari, ki se zdijo ljudem bolj pomembne, najdejo svoje mesto tudi v mitologiji. Hkrati pa seveda ne moremo mimo dejstva, da je mitologija predvsem odsev domišljajskega sveta.

Običajna definicija mita je "zgodba o bogovih," druga, širša pa "sveta zgodba." Danes verjetno še zelo malo ljudi verjame v zgodbo o Adamu in Evi kot o prvih predstavnikih človeškega rodu in ki ju je zapeljala kača. Pa vendar je ta zgodba polna skritih pomenov, ki pa jih ne razumemo dobesedno. Pripoveduje nekaj globokega o človeškem rodu, kar bi bilo na drugi način zelo težko povedati na tako preprost način. In to "nekaj" označuje mit od preproste, izmišljene zgodbe. Mitov je več vrst:

Verski mit je način, da ljudem sporočiš svete resnice, seveda pa vsi miti niso verski. Nekateri so predvsem družbeni in zgodovinski, bogovi pa imajo v njih velikokrat manjšo vlogo, ali pa je sploh nimajo. Zato tudi opredelitev mita za "bajko" ne drži, kajti mnogi miti sploh niso bajke. Mit je tako zgodba ali izročilo, ki bi naj odsevalo temeljno resnico o svetu in o človeškem bivanju. Ko stari miti propadejo, so potrebni novi. Miti cvetijo, bledijo in odmirajo, rojevajo se novi križanci starega in novega. Ko se spremenijo razmere bivanja, se spremenijo tudi miti. Miti niso značilni le za nepismena, "primitivna" ljudstva ali družbe iz daljne preteklosti. Tudi sodobne družbe so dobile svoje mite. Tako levičarska kot desničarska gibanja črpajo moč iz prepričanja, da jih nosi neustavljiva sila napredka, oboji pa so vzpodbujevalci mita o nekdanji zlati dobi in enaki (nedosegljivi) prihodnosti. Lahko bi rekli, da nobena družba ni mogla delovati brez vrste mitov, iz katerih odsevajo preteklost, sedanjost in nameni za prihodnost.

6.1.2 PROUČEVANJE MITOV - SPLOŠNO

6.1.2.1 FUNKCIONALISTIČNA METODA:

Ta metoda zastopa mišljenje, da opravičuje družbena dejsta. Če se neko ljudstvo preživlja z lovom, potem po tej teoriji nastane mit, ki bo opravičeval to družbeno značilnost. Številni miti opravičujejo skupine, ustanove, moralne norme in vrednote, ideje. Imajo pomembno moralno vlogo in nesporejmljivost vedenja. Vse kaže, da človeška narava nujno potrebuje te vrste avtoriteto (primer faraonov v Starem Egiptu, absolutistov,...). Miti so pogosto ozko povezani z obredi, čeprav teorija, da vsi miti izhajajo iz obredja, ni splošno priznana. Z obredi povezani miti bi naj priklicali pomoč od višjih sil, saj včasih človek svojega preživetja ne more kontrolirati povsem samostojno in zato pokliče na pomoč nadnaravne sile. Vendar pa nekateri miti segajo prek višjih sil in navad in se soočajo z vprašanji in problemi človeškega življenja nasploh.

Številni miti delujejo kot sanje - zakoni časa, prostora, narave in družbe v njih ne veljajo. Živali imajo človeške lastnosti, živijo počlovečen način življenja.

6.1.2.2 SIMBOLNA METODA:

Miti te vrste so dali argumente teoretikom, kot sta bila Freud in Jung, ki sta utemeljila stališče, da so miti produkt podzvestnega duha in prvotnih globin človeške narave. Freud je menil, da so miti odraz zavrtih in potlačenih nagonov in želja, Jung pa je v njih videl proizvod kolektivne podzvesti, ki je skupna vsem človeškim bitjem in jo oblikujejo izkušnje že od pradavnine naprej (podrobno bomo videli teorije Freuda in Junga v naslednjih poglavjih).

Freudovska in Jungovska prepričanja so nemalokrat kritizirali, pa vendar so vplivala na nastanek strukturalistične metode proučevanja, ki je najmlajša.

6.1.2.3 STRUKTURALISTIČNA METODA:

Ta razcepi mit v najmanjše sestavne dele in preverja načine, kako so le-ti med seboj povezani. Te metode so tudi najkompleksnejše in si jih bomo tudi ogledali v prihodnjih poglavjih.

Miti ne samo, da odsevajo razmere in pogoje človekovega življenja, ampak ga tudi sooblikujejo.

Eden izmed razlogov, da moramo mite razumeti resno, je tudi ta, da družbe ne moremo razumeti popolnoma, če jo ločimo od njenih mitov. Spet drugi razlog je ta, da ne osvetljujejo le drugih, temveč tudi nas same. Miti naplošno prinašajo podobne odgovore na vprašanje, zakaj moramo umreti. Niso zanimivi samo, če jih gledamo od daleč in v njih iščemo podrobnosti s človeško družbo, ampak tudi zaradi poetične resnice o svetu, ki ločuje velike mite od navadnih izmišljotin. Celo miti, nastali v zelo oddaljenih koncih sveta in iz povsem drugačnih kultur, kot je naša, pomembno vplivajo na naš položaj in življenje v svetu.

6.2.1.1 ANIMISTIČNO MIŠLJENJE - NEKATERE PRIMERJAVE

6.2 TEORETIČNE OSNOVE:

6.2.1 ANIMIZEM - STOPNJA MIŠLJENJA, KI SE NAVEZUJE NA MITOLOŠKE PREDSTAVE O SVETU:

Na strani 80 v Enciklopediji Slovenije (1. knjiga, A-Ca, Mladinska knjiga v Ljubljani, 1987) najdemo naslednjo trditev: "Animizem, vera v duhove in duše, značilna za rodovno-plemenske družbe, vendar tudi pomembna sestavina verskih sistemov razrednih družb.... Z animističnimi predstavami o svetu je povezana vera v vile, škrate, v povodne može in divje može, v vešče, moro, volkodlake, itd..."

Naleteli smo na nove vidike in zveze pojmovanja mitologije, bajnih bitij in definicijo le-teh zato bomo problem raziskovali naprej.

Najprej si bomo v navezavi na postavljeno opredelitev raziskovalne naloge ogledali sistem faznega mišljenja, ki ga je razvijal Jean Piaget (od leta 1926. dalje), in je objavil veliko število knjig o otrokovem kognitivnem razvoju.

Tako Piaget ugotovi, da majhen otrok, do tretjega leta starosti, še ne razlikuje med "zunanjim" in "notranjim." Ne ve, v čem je razlika med "jazom" in "nejazom." Imena predmetov ima za dejanske lastnosti predmetov, sanje za resnične dogodke izven njega: "ponoči sem videl to in to." Ta AVTIZEM ima zato pogosto značilnosti realizma.

Od treh do sedmih, osmih let je mišljenje egocentrično. Za to stopnjo je značilna ANIMISTIČNA OBLIKA MIŠLJENJA. Otrok ima predmete za žive, pripisuje jim voljo in človeške lastnosti. Oblaki so težka telesa in se premikajo, ker sami tako hočejo.

Omenjeno stopnjo otrokovega mišljenja je Piaget analiziral še naprej in model predstavil na pojmovanju vzročnosti:

V prvi fazi, ki jo strnemo do otrokovega šestega leta starosti, prevladuje fenomenološko, finalistično in magično pojmovanje vzročnosti. Primeri:

otrok trdi, da se oblaki gibljejo, ker smo poredni (motivacijska razlaga), da voda teče, ker je mokra (fenomenološka razlaga) in da pada sneg zato, da se bodo otroci lahko sankali (finalistična razlaga). Da pa se oblaki gibljejo zato, ker jim je nekdo tako ukazal (magična razlaga).

V drugi fazi, ki traja do devetega leta, prevladuje artificialno, animistično in dinamično pojmovanje vzročnosti. Primeri: oblaki se premikajo zato, ker tako želijo (artificialna razlaga). Oblaki se gibljejo, ker so živi (animistična razlaga). Skala pada sama od sebe (dinamična razlaga).

6.2.1.1 ANIMISTIČNO MIŠLJENJE - NEKATERE PRIMERJAVE

Piaget je v svoji knjigi *Otrokovo dožemanje fizične vzročnosti* (1932) izrazil misel, da je razvoj otrokovega mišljenja primerljiv tudi z evolucijo človekovega mišljenja skozi sam razvoj človeka. V knjigi pravi: "Morda lahko psihološke zakone, do katerih smo prišli z našo omejeno metodo, razširimo v epistemološke zakone, do katerih pridemo z analizo zgodovine znanosti. Eliminacija realizma, substancializma, dinamizma, porast relativizma, itd..., vse to so evolutivski zakoni, za katere se zdi, da so skupni razvoju otroka in znanstvene misli."

Seceda je taka analogija zelo privlačna domneva, po Kuhnovi teoriji (1962) se je tudi znanstvena teorija gibala v izrazitih preskokih, vendar pa otrokovega mišljenja vseeno ne moremo neposredno primerjati z znanstvenikom.

Psihologi velikokrat primerjajo razvoj mišljenja pri človeku in predčloveških bitjih. Vendar pa se specifično okolje otroka in praljudi zelo razlikuje, vprašanje, če bi prišlo do podobnih oblik, odprto. Edini skupni dejavnik je nevednost, ki jo ima otrok zaradi pomanjkanja osebnih izkušenj in nevednost pri pračloveku, ki je posledica pomanjkanja družbeno-zgodovinskih izkušenj. Vendar pa nadaljnja primerjava ni več možna.

Podatki o prostornini lobanje so zelo negotovi. Na njihovi osnovi lahko zaključimo le, da se je značilnost mišljenja razlikovala, v kakšni kvaliteti, pa ostaja odprto vprašanje.

Navadno primerjamo značilnosti mišljenja pri sodobnem človeku in pri današnjih primitivnih narodih in na osnovi tega izpeljujemo trditve o tem, kako je razmišljal fosilni človek. Vendar tudi ta primerjava ni natančna.

Za današnje pripadnike primitivnih ljudstev je značilen animizem: razumevanje sveta s posebnimi duševnimi silami, demoni, drugimi nadnaravnimi bitji, ki oživljajo naravo. Duhovi bi naj bivali v vsem okolju okoli nas in tudi v veselju. Na vprašanje, zakaj se oblaki premikajo, bi tako takšen človek odgovoril - ker so živi, ker tako hočejo, ali ker imajo v sebi duha.

Tako bi naj duhovi usodno vplivali na človeško usodo, povzročali bi naj zlo v okolju in v nas samih. Namesto zveze vzrok - posledica se pojavlja volja demonov. Iz vere o vplivanju demonov na življenje ljudi se na eni strani pojavi podrejenost, na drugi pa magija - vplivanje na demone. Pojavijo se obredi, navade, čaščenje nadnaravnih sil, totemi. Odveč bi bilo naštevati socialne antropologe in psihologe, ki so se ukvarjali z proučevanjem človeške družbe. Omenili pa bi Levi-Straussa, ki trdi, da primitivna misel le ni tako nelogična in brez reda, naključna. Kot taka se zdi nam, saj tisto, kar je protislovno za nas, ni protislovno za pripadnike primitivnih kultur.

Za zaključek tega razmišljanja bi omenili tudi oblike mišljenja, ki so prisotne danes med nami. To so razna duhovna gibanja, sekte in druga skrita mistična združenja, ki spet oživljajo staro animistično pojmovanje sveta. Tudi praznoverje je ostanek nekdanjega animizma (povezovanje stvari, ki niso v vzročni zvezi: črna mačka prinaša nesrečo, sova smrt, dimnikar ali podkev srečo,...).

Menimo, da smo našli podobnosti med otrokovim zgodnjim (nelogičnim) mišljenjem, zgodnjimi stopnjami obstoja človeške vrste in pojmovanjem resničnosti v mitološkem načinu. Kljub temu pa smo opozorili tudi na razlike.

6.2.2 TEORIJE O MITIH:

Mite lahko proučujemo na več načinov. Glavne metode pa lahko razdelimo na funkcionalne, simbolne in strukturalistične. Kategorije v praksi niso jasno začrtane, omenjene metode pa se v praksi nemalokrat prepletajo. Zato si bomo ogledali naslednje teorije:

6.2.2.1 PSIHOLOŠKE TEORIJE:

Intelektualni pristop: pojmuje mit povsem znanstveno in zavzema stališče, da je mit izraz posebnega načina mišljenja. Znotraj te pa si lahko ogledamo dva temeljna vidika ocenjevanja mitov:

6.2.2.1.1 NEGATIVNI PRISTOP:

Če bi sledili raziskavam, ki so jih na tem področju naredili Max Müller, Ernest Cassirer in Henry Frankfort, je izvor mitov v naivnem in poetičnem mišljenju primitivnih narodov. Spoznanje, da je mitološko mišljenje naivno in primitivno, je Frankforta pripeljalo do trditve, da obstaja samo eden način mišljenja - in to je subjektivni. Po tej teoriji je potemtakem iskanje svojih izkušenj v silah narave in zgodovinskih dogodkih stališče, ki mu

manjka objektivnosti in kritičnosti moderne znanosti. Vendar pa je mite razumel resno in jih ni označil kot izmišljene. Označil jih je za resnične ostanke antropomorfnega razumevanja sveta in njegovih vzrokov. V teh vizijah so vsi naravni pojavi personalizirani (počlovečeni). Zato mit predstavlja rešitev na subjektivni osnovi in to na stopnji preprostih kulturnih oblik. Še več: izvor mitov lahko najdemo celo v povezavi z ritualom in po tej teoriji je edino "primitivni um" tisti, ki ustvarja mite. Sodobna civilizacija je namreč skoraj osvobodjena subjektivnega mišljenja, saj je kot model prepoznala objektivno in znanstveno mišljenje.

6.2.2.1.2 POZITIVNI PRISTOP:

Sem bi lahko prišteli strukturalistično metodo raziskovanja mitov. Ta pristop se je rešil pojmovanja evolucije človeške zavesti od "primitivne" stopnje k racionalnejši, teoretik Claude Levi-Strauss je preprosto spoznal mite kot eden od načinov mišljenja, ki ljudem nudi rešitev v težkih situacijah in spopadih.

Mit o Ojdipu, na primer, razkrije poroko, ki je drugačna od splošno razširjene. Levi-Strauss pri raziskovanju razcepi mit na posamezne pojmovne enote ali "miteme" (n. pr.: Ojdip ubije svojega očeta, se poroči s svojo mamo). Potem, ko vse miteme razporedi v nize dogajanj, pomenov in odnosov, se razkrije prvotni in globlji pomen, ki se sicer skriva v mitih. Lahko ponazorimo na primeru Ojdipa:

a) "precenjevanje krvnega sorodstva" (zaljubljenost v mater) nasproti "podcenjevanju krvnega sorodstva" (ubije očeta).

b) "rojen iz enega - Zemlje" nasproti "rojen iz dveh - staršev." Levi zaključi, da je pomenski smisel zgodbe o Ojdipu v človeškem spopadu in potrjuje kozmološko protislovje, ki se prepozna v ostanku pojmovanja izvora človeške vrste iz Zemlje (staro grško pojmovanje) in z razmnoževanjem (kar potrjuje izkustvo). Tako lahko mit o Ojdipu prepoznamo še kot spopad dveh različnih pojmovanj - človeške, izkustvene in kozmološke.

Iz te trditve lahko izpeljemo še eden vidik, prav tako značilen za Levijevo pojmovanje mitov. Po tem Levi trdi, da mit ne nastane kot rezultat naivno emocionalnega mišljenja, ampak mu pripada prav tako stroga logika, kot sodobnemu znanstvenemu mišljenju. Edina razlika je le v procesu samem: v "primitivnem" umu se je mišljenje nanašalo na nezavedno strukturo, pri modernem znanstveniku pa je to zavedni proces.

Levijev vpliv je ostal dolgoročen: njegove metode uporabljajo za razumevanje tako bližnjevzhodne, indijske in tudi indijanske mitologije.

6.2.2.2 PSIHOANALITIČNE TEORIJE

Vsem teorijam iz te skupine je skupno to, da izvor mitov prepoznajo v nezavedni strukturi osebnosti in v njeni potrebi po izražanju.

6.2.2.2.1 NEGATIVNI PRISTOP:

Imenujemo ga tudi Freudovska teorija. Prvi veliki predstavnik te skupine proučevanja mitov je bil Sigmund Freud, ki je preprosto trdil, da miti niso nič drugega, kot oblika potlačenih in zgoščenih psiholoških potreb in želja iz nezavednega, ki so pretvorjene v zgodbe o bogovih, demonih. Za ponazoritev si bomo ogledali model pojmovanja osebnosti, ki ga je predstavil Freud.

Avtor postavlja osnovno hipotezo, da obstaja nezavedno, ki je skladišče vrojenih nagonov (n. pr. nagon smrti, življenja,...) kot tudi potlačenih čustev, občutkov in izkušenj. Še več, naš zavestni kontrolor "ego" večinoma ni zaveden vseh želja in konfliktov, ki obstajajo v nezavednem. In tako je Freud prepoznal tri skupine "izhodov" teh potlačenih procesov: sanje, domišljijo in mite. S temi se nezavedni nagoni izražajo v zavesti dopustni obliki. Freud je te simbolično nabite želje poimenoval "iluzije," ko pa govori o mitih, jih poimenuje "religiozne bajke." Freud izpelje tudi trditev, da ravno tako, kot nevrotik, ki se zave resničnega izvora svojih motenj, le- te opusti, tudi tisti, ki verjame v mite, ovrže to verovanje, ko prepozna njihov izvor v nezavednem.

Splošno lahko zaključimo, da globinska psihologija - psihoanaliza prepozna v navidez preprosti in nepomembni stvarnosti simbolični izraz pozabljenih in potlačenih občutkov, ki se ravno preko nje izražajo. (kot eden takih primerov lahko navedemo delo Otta Ranka: Mit o rojstvu herojev)

6.2.2.2.2 POZITIVNI PRISTOP:

Imenujemo ga tudi Jungovska teorija. Carl Gustav Jung se strinja s Freudom v tem, da miti predstavljajo močan izraz "nezavednega" (poimenovano tudi "predzavestna psiha") Vendar pa to teorijo še nadgradi, ko iz nje izpelje še pojma "osebno nezavedno" in "kolektivno nezavedno," ki je enako vsem ljudem, ne glede na njihove kulturne, zemljepisne, družbene ali religiozne razlike. Ta trditev ga je potem pripeljala do naslednje - zaključil je, da v ljudeh obstajajo nekakšne podobne "prapredstave," ki jih je imenoval "arhetipi." Še več, kaj pa pogojuje arhetipe, bi se lahko vprašali. Jung je postavil odgovor: "kolektivno nezavedno," to je izvor vsem mitov, sanj in vizij. V teh je našel celo nekakšen univerzalni

model, ki ga je poimenoval "erhetip" ali mandala, ki predstavlja splošno celovitost, univerzalnost.

Splošno lahko izpeljemo ugotovitev, da Jung v simbolih in mitih prepozna pozitivno psihološko vlogo, ki pripomore k celovitejšemu procesu individualizacije in zorenju osebnosti. Zato je nekatere arhetipe prepoznal kot zelo močne nositelje "žive energije ustvarjanja." In tudi dela Paula Radina in Josepha Campbella predstavljajo takšno "Jungovsko" usmeritev.

Zaključek psiholoških teorij:

Vsem je skupno to, da miti predstavljajo človeške psihične procese, da opredeljujejo interakcijo med nezavednim in zavednim mišljenjem, katerega rezultat je ravno mit. Še več: iz tega konteksta so miti potrebni vodniki bivanjskih in psihičnih potreb, ki se z njimi uresničujejo.

6.2.2.3 SOCIOLOŠKE TEORIJE:

Pravzaprav je Malinowskijeva (Bronislaw Malinowski) funkcionalistično-sociološka teorija do pojava Levijeve strukturalistične in kombiniranih pristopov sodobnih antropologov predstavljala večinski delež razumevanja mitov. Malinowski je sprejel trditve Emila Durkheima, da je religija v osnovi družbena stvarnost in da v skladu s tem mitologija z besedami izraža iste principe, kot jih rituali z dejanji. Zato družbene oblike vedno znova z miti in z obredi izkazujejo svojo enotnost. Na ta način pa se tudi posamezniki počutijo vezane k družbi. Iz teh - in še pod vplivom raziskav med primitivnimi narodi - je Malinowski izpeljal trditve, ki jih je objavil v delu "Mit in primitivna psihologija." S teorijo, da miti predstavljajo družbeno stvarnost, ki usmerja celotno vedenje in mišljenje družbe, se je zoperstavil nekdanjim teorijam, ki so mite razumele kot izmišljeno fantazijo.

Pod Freudovim vplivom, se je Malinowski opredelil, da religiozne predstave izražajo globoke želje in pričakovanja in tudi strahove. Prav tako je mite prepoznal kot "dovoljene" vzorce družbenega mišljenja in vedenja. Zato so miti po osnovni teoriji družbeni in funkcionirajo predvsem kot svete zgodbe, ki družbene ustanove postavljajo za sprejemljive. Na kratko, miti so projekcija in sakralizacija družbenih vrednot in ustanov. (za ponazoritev - oblika in način življenja v neki indijanski skupnosti)

Delo Georga Dumezila se ukvarja predvsem z družbeno organizacijo in njeno vodilno vlogo pri nastajanju mitov. V svojih študijah indijske in indo-evropske mitologije Domezil zaključuje, da so miti najosnovnejša oblika družbenih skupin in kulturne stvarnosti. N. pr.: kastni sistem v Indiji

pogojuje tudi nadaljnje delitve družbe in celo ravno tako deljene mitologije. Vse v vsem - vedski miti predstavljajo indijsko družbo, z velikimi črkami napisano na nebu.

Zaključek socioloških teorij:

Zavzemajo stališče, da miti predstavljajo družbo v njenem izvoru in funkciji. In to neodvisno s tem, če so vsebine mitov resnično odsev družbenih ustanov skupnosti in običajev

6.2.2.4 KOMBINIRAN PRISTOP:

Mirc Eliade predstavlja dodobra izpopolnjenega "kombinirano" orientiranega teoretika. V svoji knjigi *Sveto in profano*, Eliade odkrito zastopa svoje trditve, ki temeljijo na teoriji Rudolfa Otta. Eliade trdi, da miti izvirajo iz resnične religiozne zavesti in da zato predstavljajo resnične zgodbe o srečanju med človekom in svetimi silami. Z nadgradnjo teorij Malinowskega, Eliade zastopa trditev, da so miti osnova za vedenje ljudi. In ker se miti večinoma dogajajo na svetem kraju, v splošnem smislu predstavljajo novo stvarstvo in rojstvo, kakor tudi vedenjske oblike, ki jih morajo ljudje upoštevati. Sledi tudi Jungovskim teorijam in v mitih prepozna arhetipske in univerzalne simbole, ki izvirajo iz tistega, kar se imenuje "transzavestno." Prav tako bi Eliade poljuben simbol iz neke družbene skupnosti primerjal s podobnim v povsem drugačnih pogojih nastanka.

6.2.2.5 ZAKLJUČEK:

Ne obstaja le eden način razumevanja mitov. Nekateri jih razumejo kot izmišljene zgodbe, ki jih rojeva družbena nuja (Dumezil), drugi slabo prikrita nezavedne želje in potrebe (Freud); spet tretji v njih vidijo resnična srečanja med ljudmi in "svetim."

Shinn zavzema kombinirano definicijo mitov (kot "čustvenih in hkrati razumskih") ki pravi, da miti nimajo skupnega izvora, niti funkcije. Celotna definicija ne more zaobjeti tisto, kar mit označuje. Zato spet dugi teoretiki poskušajo vse mite "stlačiti" v skupno teorijo; in ker miti označujejo zelo dinamičen odsev stvarnosti, bi morali biti le-taki tudi pristopi teorij. Še več: mnogovrstna uporaba besede "mit" nakazuje na dejstvo, da označitev mita kot izmišljeno, fantazijsko, neresnično, zgodovinsko zgodbo niti slučajno ne more biti kriterij za opis in razumevanje tega večplastnega pojma.

6.2.3 OPIS NAŠE DEŽELE V MITOLOŠKIH ZNAČILNOSTIH:

O verstvu in verskih predstavah naših prednikov pred sprejetjem krščanstva nimamo niti pisanih, niti drugih spomenikov. Če izvzamemo ime Perun (ki se pojavlja na področju od Ptujске gore, do Porabja), ki se pojavlja za poimenovanje groma in bliska (Perun je vdara, - bije, - včesna), na Slovenskem ni sledu o kakršnemkoli predkrščanskem višjem verstvu. Verstvo naših prednikov so pač prinesli osvajalci naših ozemelj s seboj. Tako temelji ljudsko mišljenje le na osnovi redkih pričevanj od nekako 14. stoletja dalje, večina gradiva pa je postala znana komaj v prejšnjem stoletju.

V preteklosti je kot začetnik zapisovanja narodne mitološke preteklosti in tudi uvrstitve mitologije znotraj nje zastopan Janez Vajkard Valvazor (v sedmi knjigi njegove knjige Slava Vojvodine Kranjske), za njim pa Anton Tomaž Linhart (Poskus zgodovine Kranjske II., 1791). V svojem delu opiše predvsem bitja, ki so k nam prišla iz severa: brezdelnega Boga, Svantevida, Živo, Radogosta, Od domačih pa omeni le Kurenta in Božiča ter vse "polbogove z lastnostmi hudega" - kot so: Vrag, Zlodej, Hudič, Škrat, Mora.

V Nasprotju s tem zapisom, je Vodnik (začetek 19. stoletja) omenil že naslednja bitja: Volkodlaka, Vejdomca, Pogornega moža/Pogorno ženo, Povodnega moža, Torko, Moro, Morsko nogo, Rokalnika, Rojenice in Urok. V drugi polovici 19. stoleja se je z našimi mitološkimi bitji ukvarjalo že več zapisovalcev (J. Kopitar, F. Bile, U. Jarnik, D. Trstenjak).

Danes poznamo na Slovenskem okoli 50. bajnih bitij, vendar ljudsko izročilo še ni izčrpano. O tem pričajo v sodobnem času novo odkrita in zelo redka in stara pričevanja o "lokalnih" bajnih bitjih.

Kakorkoli zasledujemo zapisom zbirateljev slovenskega ljudskega izročila, naletimo na dejstvo, da so poskušali uveljaviti mesto slovenskemu panteonu, saj so se po drugi strani zavedali dejstva, da na obstoj našega posebnega ni moč misliti. To bi podprli še z ugotovitvijo Rajka Nahtigala "Slovanska mitologija in v njenem okviru tudi slovenska, je še v obilni meri zelo problematično polje in literatura o njej polna hipotez in nasprotij. Zato mora biti tisti, ki govori o njej, zelo kritičen presojevalec in silno oprezen." (SR 1950)

Naše raziskave kažejo, da je tudi pričevanje o "lokalnih" bajnih bitjih na področjih v severni Sloveniji, ali celo na celotni Avstrijskem koroškem in da je od tam tudi prišlo verovanje na področje Polhna - Lovna in da Perun. Kot bomo videli, je tudi zapis o "lokalnih" bajnih bitjih v "lokalnih" bajnih bitjih.

1: Poznan nam je tudi narečni izraz "skorjati" = kodrovati.

6.3 OMEJITEV OBJEKTA RAZISKAVE: ŠKOPNIK

Ker želimo z našo raziskovalno nalogo opredeliti vlogo, značilnosti pojavljanja in pričevanj o škopniku, bomo sedaj predstavili zbrane podatke, ki smo jih našli v literaturi. S tem bi radi dokazali njegovo mesto v ljudskem verovanju in mitologiji.

6.3.1 PREGLED DOSEDANJIH ZAPISOV

6.3.1.1 IZVOR IMENA:

Ker je pojav škopnika že dolgo znan po predstavah in verovanju ljudi, pa nam razen tega dejstva vseeno ničesar ni pomenil, smo raziskovanje pričeli z izvorom imena:

1. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika na strani 1079 najdemo naslednji zapis:

- škòp, škôpa in škôpa, m, nar. škopnik: pripravljati škop za novo slamnato streho

- škópnik -a, m, 1. snop urejene slame za pokrivanje streh: delati, pripraviti škopnike; prekrivati streho s škopniki; za ležišče je imel škopnik slamo. 2. etn. po ljudskem verovanju škopu goreče slame, goreči ptici podobno bitje, ki leta ponoči: škopnik naznanja nesrečo; videti škopnika

2. V Enciklopediji Slovenije na strani 170 pod geslom BAJESLOVJE preberemo naslednji zapis: „Od sosednjih narodov smo prevzeli tudi kakšno njihovo bajno bitje z imenom vred; včasih smo domačim nadeli tuje ime ali pa smo ime iz tujih sestavin ukrojili na novo (Kapič v Soški dolini, Škarifič ob Teru v Reziji). Sicer pa smo bolj proučevali severne, germanske jezikovno-pojmovne vplive: Ajdje, Muja, Pehtra, Ško(m)pnik¹, Škrat, Žalke/Žar žene/Žalik žene ...

Iz tega lahko izpeljemo trditev, da je škopnik sicer lik slovanske mitologije, vendar besedno severnega - germanskega izvora, in nadaljnjo hipotezo, da je tudi pričevanj o njegovi prisotnosti več na področjih v severni Sloveniji, ali celo na današnjem Avstrijskem Koroškem in da je od tam tudi prišlo verovanje na področje Pohorja - Lovrenca na Pohorju. Kot bomo videli, je tudi zapisov v literaturi več s Koroške, kot pa s Pohorja.

¹: Poznan nam je tudi narečni izraz "škompati" = škodovati

6.3.1.2 PRIPOVEDKE IZ KNJIG

ŠKOPNEK 1

I.

Šumahovi v Mežiški dolini so se vračali iz mlina. Nepričakovano so zagledali leteti proti hiši gorečo metlo, ki jo je držala goreča roka. Takoj so spoznali škopneka in stekli v hišo, da preprečijo nesrečo, ki jo hoče narediti. Ko so bili odšli v mlin, so namreč pustili otroka samega in tako je škopnek dobil oblast nad njim in so otroka komaj rešili, da se ni zadušil.

V starih časih ljudje še niso poznali smrdljivea. Svetili so s treskami, ki so smele goreti le na enem kraju, kajti če so jih prižgali na obeh koncih, je dobil škopnek oblast nad otrokom, če ta še ni imel leto dni.

Pri nekem kmetu so nekoč v kuhinji prižgali tresko na obeh koncih in potem odšli v mlin. Hlapec in dekla sta slišala otroški jok iz hiše, še preden sta stopila v mlin. Tekla sta nazaj in komaj še rešila otroka, ki mu je škopnek pihal dim pod nos.

II.

V Rožu se prikazuje škopnek, ki mu pravijo škopnjak, in lete v mraku iskre od njega. Kjer pade na zemljo, tam kdo nepričakovano umre ali pa pobije toča. Škopnek sede na otroka in ga tako dolgo kljuje, da otrok od samega kihanja umre. Včasih pripne otroka na vrata in ga tam kljuje.

V Mačah je slišal hlapec močno otrokovo kihanje. Skozi okno je videl, kako se škopnek usaja v otroka. Hlapec je otroka rešil in ko je škopnek odletel, je dejal: "Ko bi ti ne stal na tisti konoplji, ki se je sama zasejala, bi te tako zdrobil, kakor zdrobi mlinski kamen moko!"

III.

Neki lovec je šel iz Pliberka na Rišperk. Ulila se je ploha in mračilo se je. Lovec je gledal bolj predse na pot, kakor pa po divjačini. Iz premišljevanja ga je zdramil izreden šum. V bližnji grm je padla goreča metla! Lovec je ustrelil vanj. V grmu se je zasvetilo, kakor da bi se bil grm vnel. Lovec je prestrašen zbežal, drugi dan pa je našel v grmu ustreljenega ptiča, kakršnih ni bilo v Mežiški dolini.

1: Iz knjige Vinka Möderndorferja: Koroške pripovedke, Mladinska knjiga v Ljubljani, 1977

IV.

...acija škopnika v knjigi Dušice Kunaver: Slovenska dežela v
pripovedki in podobi, stran 173, ilustriral France Kunaver

Škopnek ima opravka v krajih, kjer so po krivem postavljali mejnike. V Mežici so pod lipo, ko je bila tam še njiva, nekdam po krivem postavljali mejnike. Delavec, ki se je okoli polnoči vračal iz gostilne, je videl na tem kraju švigati škopnekove iskre od mejnika do mejnika. Ko je zaslišal še stokanje: "Kam bom vtaknil?" se je odrezal: "Kjer si iztaknil, tja vtakni!"

S tem je rešil trpljenja krivičnika, ki je bil svoje dni prestavil mejnik.

Mežiška kmeta Ledinek in Ober sta se pravdala zaradi meje. Takoj po končani pravdi so videli na Šumahovih pečeh krsto, nan jej pa mrtvaško glavo. Drugo leto in pozneje je ob teh mejah redno hodil škopnek v podobi goreče metle sem in tja.

ŠKOPNJAK I

V Spodnjem Rožaku si pripovedujejo mnogokaj o škopnjaku, ki leta zvečer nad zemljo v podobi žareče metle. Pravijo, da prileti z neba in se usede na vršič ali grm in ga pri tem osmоди. Kjer se je usedel, se naredi trda kepa. Rad tudi sede na kljuko pri vratih, na gnojišče, ali pa na poleno, ki je ožgano na obeh koncih.

Svoje dni se je vračal lovec s puško na rami z lova. Ob nekem prelazu, čez katerega bi moral iti, opazi postavo, s katere se je bilo usipalo terinje. Nekaj časa lovec pomišlja, ali naj gre čez plot, ali ne. Končno reče sam pri sebi, naj bo kakorkoli, in stopi pogumno čez plot. Na drugi strani stoječ, vzame puško in ustrelj tja, kjer je videl pošast. Tisti hip se je zaslišal strahoviti pok, tako da so prihiteli ljudje iz bližnjih hiš gledat, kaj se je zgodilo. Ko zagledajo škopnjaka, zbeže nazaj v hiše. Drugo jutro so šli gledat na tisto mesto, pa niso nič našli. Škopnjak je izginil brez sledu.

Na dolnjem Koroškem pravijo, da pride škopnjak v človeški podobi, v roki drži žarečo metlo in se usede na streho hiše, v kateri so delali preko delopusta.

I: Iz knjige: Dušice Kunaver: Slovenska dežela v pripovedki in podobi,
Mladinska knjiga v Ljubljani 1991

Ilustracija škopnika v knjigi Dušice Kunaver: Slovenska dežela v pripovedki in podobi, stran 173, ilustriral France Kunaver:



6.3.1.3 JEZERNIK

Med Planinko, Roglo in Plešičem se je svojčas razprostiralo veliko, globoko črno jezero. V njem je živel Pohorski Povodni mož, ki so ga zaradi jezera imenovali Jezernik. Večinoma je domoval v svojem domu na dnu jezera, zato je bilo jezero mirno.

Bilo je neke noči, ko je moral Smodivnik, ki je prebival ob Radoljni, z Jero na pot k obrežju jezera. Jera, ki se je bila spajdašila s škopjenki in je jahala na metli, je moža silno priganjala in ga podila proti Planinki. Govorila je: "Le hitro, kmetič, cekinov je zmanjkalo, toda drevesa že rastejo in pokazala ti bom, kje boš sekal!"

Tako se je neke noči k jezeru prikradel kmet Smodivnik, tako mu je namreč ukazala skopa žena Jera in pričel gledati mogočna, nedotaknjena drevesa. Jezernik na dnu jezera je človeka takoj začutil. Poklical je palčka Možuha in mu naročil, naj poizve, čemu se okoli jezera mudi človek. Med tem si je Smodivnik ogledoval najlepša drevesa, ki so rasla ravno tam, kjer je navadno Jezernik prihajal iz svojega vodnega domovanja. Kmet si je mislil: "Prav tukaj bom sekal! Gozd je tako pretemen in poti so skrite. Končno bo moja žena zadovoljna." Vse to je povedal tudi palčku Možuhu, ta pa ga je posvaril, naj ne draži Jezernika. Obljubil mu je še, da naj v primeru, ko ga bo žena preveč jezila, raje odide v hlev in bo pod steljo našel zlat cekin, ki mu ga bo nastavil. Smodivnik se je potolažil in pristal na ponudbo.

Poslej je bilo pri Smodivnikih vsega dovolj. Ni mu bilo potrebno ukrasti drevesa in pri hiši je bil nekaj časa mir. Jera, ki je bila hudobna, se je sprva cekinov veselila in jih sproti zapravila. Kupovala si je lepa oblačila, se pogosto gledala v ogledalu in si mislila, da bi lahko bila grofica.

Nekega dne, ko je Smodivnik spet klical Možuha, ker je bila Jera spet slabe volje, se je palček pojavil z vrečico cekinov in rekel: "Sedaj je pa dovolj! Nimam toliko časa, prevečkrat me kličeš, pomagati moram namreč Jezerniku prevažati vodo, da je v jezeru ne zmanjka." Hudobna in zapravljava Jera pa je takoj poskrbela, da se je vrečica cekinov izpraznila. Kmetijo je preuredila v pravo graščino in najela mnogo služabnikov. Kmetič pa je s strahom opazoval, kako se je vrečica praznila. Prišel je dan, ko mu je Jera spet zagrozila, naj priskrbi cekin.

Ponoči so ob jezeru v siju svetle lune pogosto plesale vile. Po smrečju so predle svojo srebrno nit. Jezernik je pošiljal modrega palčka Možuha, da jih je miril. Vile in škrti so zbežali, ko se je k jezeru pripodila Jera. Kmetič Smodivnik se je ves upehan prerinil za njo. Jezernik, ki je prišel pogledat, zakaj so zbežale vile, je počival v najlepšem zalivu z najlepšimi drevesi. Zelo jezen in namrščen je opazoval Jero, ki se je spustila na jaso. Smodivnik se mu je smilil, saj se je zelo upehal. Z gromkim glasom ki je

odmeval po gozdu, mu je rekel, zakaj ni poslušal palčka Možuha. "Vrni se raje domov, da ne priklieš nesreče!" Jera pa je odgovorila: "Mož bo sekal drevesa, kjer bo hotel in to podnevi, ko si ti ne upaš ven!"

Čeprav se je branil, je Smodivnik moral prijeti za sekiro in žago. Jera ga je s škopjenki ščipala in mu ni dala ne jesti, ne spati. Delati je moral od jutra, do večera in kmalu je v zalivu ležalo na kupe okleščenih debel. Jera pa se je veselila cekinov. Jezernik pa je ponoči žalosten opazoval skladovnice podrtih debel in tudi vile, škrti in živali so se pričeli izogibati velike poseke. Celo palček Možuh je moral ugasiti svojo laterno, ker je bilo ob jezeru preveč svetlo in svetloba je motila starega Jezernika.

Na Smodivnikovi graščini je Jera prirejala velike gostije, se družila s škopjenki, kmetiča pa je zaprla v klet, kjer mu je dajala samo kruha in vode. Pred gosti se je hvalila: "Posekala bom vse gozdove, postala najbolj bogata na vsem Pohorju, Jezernika pa pregnala za zmeraj!" Jezernik pa se je osamljen na dnu jezera v mahovju zgrbil vase. Palček Možuh, ki je ponoči prihajal uravnavati potoke, ki so se zlivali v jezero, je le stežka premagoval vse naokoli štrleče panje in debela. Na travnike in jase tudi vile niso več prihajale plesati, začelo jih je zaraščati grmovje.

Ko je Smodivnik poklestil vso drevje okoli jezera, se je slabe vesti usedel k Radoljni in premišljeval, da bo Jera končno zadovoljna. Za njeno veseljačenje in lišpanje ji je navalil že na kupe hlodov! Tako je razmišljal, si brisal solze in strmел v Radoljno. Ko se je vrnil domov, ga je že ustavila Jera in mu zabičala, naj gre sekati drva ob Radoljni navzdol, saj že pričakuje goste in potrebuje denar. Smodivnik se je vrnil k jezeru in ves skrušen ležal na mahu. Približal se mu je palček Možuh in dejal: "Kmet, poslušaj! Že tako si storil dovolj škode, mahovje bo začelo preraščati jezerja in postala bodo blatna, črna mlakuža, zato te zadnjič svarim! Če boš še sekal, bo Jezernik zbral oblake in iz podzemlja priklical vodovje, ki bo vse uničilo."

Jera je vedela, da bo kmet odlašal, zato je prišla za njim s škopjenki in s seboj pripeljala še staro hudobno gozdno čarovnico, ki se je spoznala na zelišča in je med spanjem dala kmetu napoj, da je začel drugo jutro sekati. Celo palček Možuh ga ni mogel ustaviti. Smodivnik ni ničesar razumel, čeprav se mu je zdelo, da sliši globoke glasove iz jezerja. Že kmalu se je na obeh straneh Radoljne svetila poseka, on pa je bil zastrupljen od Jerinega pohlepa. Na večer desetega dne napoj prenehal učinkovati, ko se je Smodivnik prebudil v kočici iz lubja sredi poseke. Postalo ga je strah in ko se je zmračilo, je iz planine usekal blisk, kot da bi se zemlja odprla, na nebu pa so bili temni oblaki. Planil je ven in tekел, vendar so povsod, kjer je bežal, iz zemlje drveli potoki, z neba pa so namesto kapelj lili slapovi. Jezero se je hipoma napolnilo, mogočno vodovje pa je butnilo čez obrežje in drvelo po strugi Radoljnc. Jezernik se je potapljal sredi pobesnelih voda in rušil nekdanji prelepi svet - vile in pravljicična bitja so že davno

pobegnila v neznane kraje, kjer ni pohlepnih ljudi. Možu se je odpravil, globoko odločen da se nikoli več ne pokaže ljudem, v svoj globoki podzemni rov.

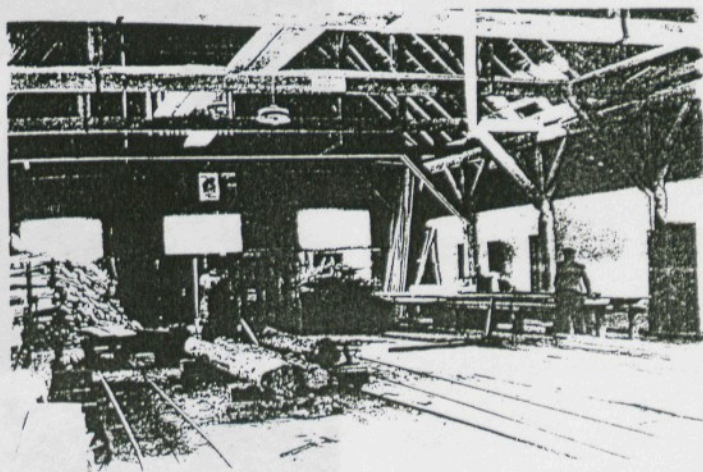
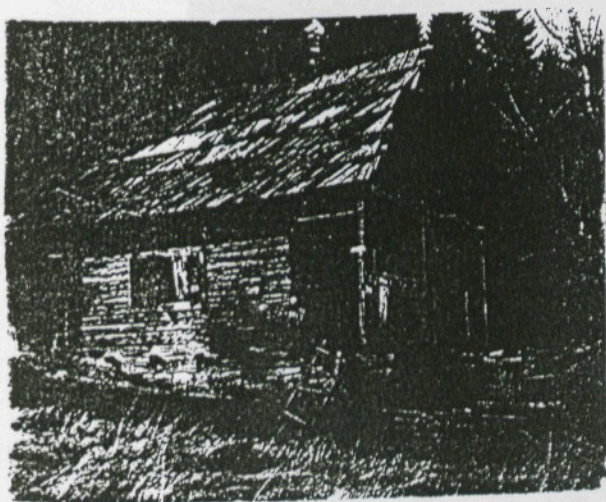
Smodivnik je na moč tekel k strugi Radoljne in ko je mislil, da se je že rešil hrumečih voda, ga je velik val pokopal pod seboj. Na kmetiji pa je Jera slavila sredi tatov, obubožanih vitezov, roparjev, oderuhov in lahkoživih trgovcev. Razkazovala je svoja bogata oblačila in nakit in vsa žarela od sreče. Bilo je ravno na vrhuncu praznovanja, ko so se pobesnele vode zagnale čez Smodivnikovo; narasla Radoljna je pokopavala pod seboj sobane in odnašala trupla. V tem vodovju je izginila tudi nališpana Jera in samo še škopniki s svojimi žarečimi repi so izginili v viharo noč.

Ko je vodovje odteklo, je bila struga Radoljne še globlja. Jezerje je odteklo in namesto njega je na vrhu Planinke ostalo sedem vodnih okenc - Lovrenških jezer. Trave so zarasle jase in tiho, mirno je sedaj sredi gozdov. Ponoči ni več vil in škratov, ne palčka Možuha. Jezernik počiva globoko v svojem podzemnem vodovju.

Čeprav ni več praljičnih bitij, lahko človek še danes v šumenju gozdov sliši zgodbo o pohlepni Jeri in nesrečnim Smodivnikom, ki je uničeval bogastvo teh planin. Kdor bo legel v mah, bo mogoče slišal iz podzemlja Možuhov smeh.

Pripoved izvira iz knjige o Jezerniku, Krajevna skupnost Lovrenc na Pohorju, februar 1995

Fotografiji domačije pri Vrlenu, kjer je živel gozdar Martin, ki je pripovedoval zgodbo o Škopniku:



LOVRENŠKA JEZERA:

(zapis je citiran s strani 327 iz knjige Enciklopedija Slovenije, 6 knjiga, Krek-Marij, Mladinska knjiga v Ljubljani 1992)

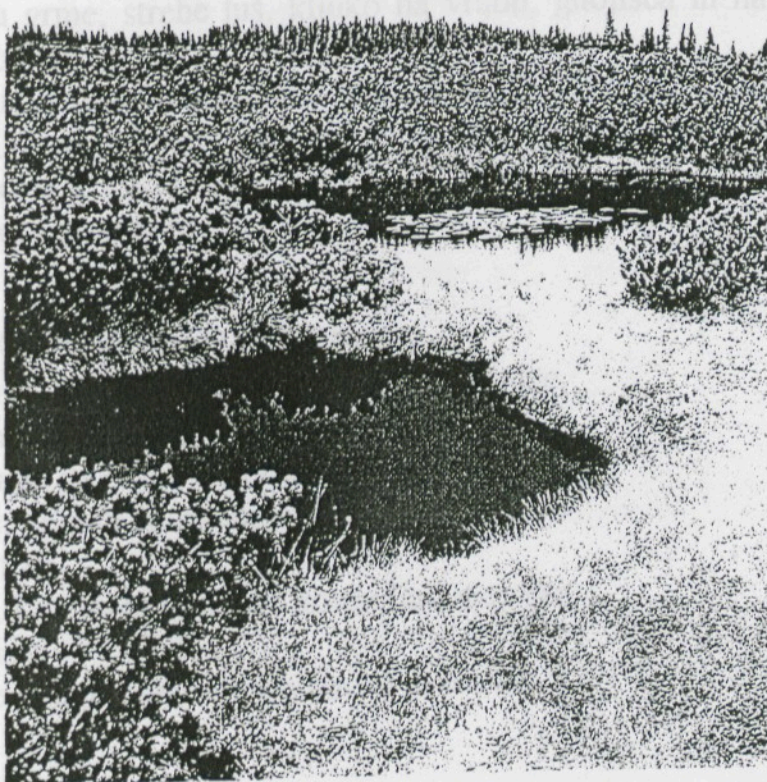
Jezerca in barjanska okna na šotišču na Pohorju (16 ha) med Planinko (1391 m) in Mulejevim vrhom (1533 m) v povirju Radoljne, Mislinje in Velke. Jezerca so kotanje (največja meri ok. 7 m²), globoke do 1,2 m; po opustitvi paše jih zarašča rušje, ki prehaja na obeh straneh barja na bolj strmem in odcednem pobočju v smrekov gozd. Jezerc je 11.22, odvisno od obsega in trajnosti stoječe vode. Po lastnostih in nastanku so jim podobna štiri jezera v Ribniškem jezerju pod Jezerskim vrhom (1537 m).

Lovrenška jezera so naravna in turistična zanimivost Pohorja.

Jezerca so nastala sekundarno v šotni podlagi barja. To značilno grebenko barje, nastalo pred 6000 leti na nanosih glinastih peskov najprej kot mineralno močvirje, se je pozneje spremenilo v visoko barje; plast šote sega ponekod tudi do 290 cm globoko. Večji del Lovrenških jezer porašča ruševje (*Pinus mugo*) in značilne ombotrofne vrste visokega barja (sledi opis flore in favne na tem področju).

Zapis se zaključí: Lovrenško barje je največje v Sloveniji in najjužneje ležeče visoko barje v Evropi na silikatni podlagi; je del gozdnega rezervata Lovrenška jezera.

Fotokopija fotografije Lovrenških jezer (iz zgoraj omenjene knjige):



6.3.1.4 ANALIZA OMENJENIH ZAPISOV

6.3.1.4.1 PODOBA ŠKOPNIKA:

- ima žareči rep
- goreča metla, ki jo drži goreča roka
- ustvarja dim
- ima kljun in od njega lete iskre
- nenavadna ptica
- človeška podoba, ki drži žarečo metlo

6.3.1.4.2 LASTNOSTI ŠKOPNIKA:

- se družijo s hudobnimi ljudmi, tem pomagajo, pravičnim pa škoduje
- leti po zraku
- škoduje otrokom, ki so sami doma
- duši
- piha dim
- povzroča nenadno smrt in
- točo
- kljuje otroke, da od kihanja umro
- govori
- sveti, povzroča šume in poke
- smodi grme
- se zadržuje obnapačno postavljenih mejnikov
- seda na grme, strehe hiš, kljuko na vratih, gnojišča in na obeh koncih ožganih polen
- ljudje nad njim neposredno nimajo moči ("ko bi ti ne stal na tisti konoplji, ki se je sama zasejala, bi te tako zdrobil, kakor zmelje mlinski kamen moko")
- ljudje beže pred njim

6.3.1.4.3 OKOLIŠČINE POJAVLJANJA:

- v primerih, kjer hudobija zmaguje nad pravico
- če so otroci sami doma
- če se ljudje ne držijo določene navade
- v mraku, ponoči ali podnevi
- ob nevihtah
- v krajih, kjer so nepravilno postavljali mejnike
- ob prepirih
- če ljudje delajo preko svojih navad in pravil

6.3.1.4.4 ZAKLJUČEK:

Iz omenjenih zapisov lahko prepoznamo okoliščine, ki pripomorejo k pojavi škopnika. Skoraj v vseh primerih ljudje prekršijo neko vedenjsko obliko ali navado, ki potem povzroči prikazovanje škopnika (pustijo majhne otroke same doma, krivično postavljajo mejnike, delajo preko delopusta, se prepirajo,...). Izjema so lovci - kdo ve, zakaj se prikazuje njim?

Zato lahko izpeljemo trditev, da je škopnik upravičeno zastopan med ljudskim verovanjem in mu pripada mesto med mitološkimi bitji, saj bi lahko dejali, da ni le produkt človeške domišljije, ampak sovpilna na človeške navade in mišljenje. Vsi primeri namreč nakazujejo hudobne lastnosti škopnika - celo maščevalca, ki škoduje, zato so se ga ljudje bali in se ravnali po določenih pravilih, da bi se izognili srečanju z njim (otroke ne smeš puščati same doma, treske ne smeš žgati na obeh koncih,...)

Seveda pa prikazovanje škopnika nakazuje tudi na dejstvo, da so si ljudje po svoje razlagali delovanje narave in se bali naravnih katastrof (hudih neviht, toče,...). Mogoče celo trditev, da so na zemljo padli meteoriti, ali pa so ljudje videli zvezdne utrinke, (leti čez nebo, v mraku lete iskre od njega, prileti z neba, osmudi grm - povzroči nastanek trde kepe) pa si tega niso znali razložiti, vpliva na verovanje o obstoju škopnikov.

6.3.1.5 NEKATERI AVTORJI, KI SO SVOJEM DELU IZKALI IZVORE V LJUDSKEM IZROČILU IN MITOLOGIJI, ALI PA SO SE S TO TEMATIKO UKVARJALI RAZISKOVALNO:

Janez Vajkard Valvazor, France Prešeren, Josip Stritar, Jakob Klementina, Julij Kontler, Janez Trdina, Anton Aškerc, Ivan Cankar, Anton Medved, Lojze Zupanc, Ivan Šešelj, Ivan Kotnik, Niko Kurent, Vinko Möderndorfer, Alenka Goljevšček, Jože Tomažič, Svetlana Makarovič, Dušica Kunaver, Zlata Medic - Vokač, Anton Gričnik in mnogi drugi ...

6.4 METODE DELA: BRANO GRADIVO

Tudi naš namen raziskovalne naloge je bil, da bi prisotnost pojavljanja škopnika ugotovili na področju Lovrenca. Zato smo o tem z vprašalnikom povprašali učence obeh petih in šestih razredov - skupno 72 učencev. Učenci so pričevanja in druge informacije zapisali.

Nato smo se odločili še o nadaljnjem poteku naloge: ustvarjati (likovno - v različnih tehnikah in literarno) na temo škopnik. S tem smo želeli dobiti ustvarjalne - otroške odzive na pojav, ki je na eni strani zapisan in poznan, na drugi pa neopredeljen in le produkt domišljije. Zato smo opredelili tri različne pristope:

1. Skupina učencev, ki o škopniku ni slišala še ničesar
2. Skupina učencev, ki je ustvarjala na osnovi tega, kar so sami ugotovili ob iskanju informacij
3. Skupina učencev, ki so zapisali in ustvarjali na osnovi pripovedke o Jezerniku

Celotni potek raziskovanja o škopniku bi tako lahko povzeli in predstavili v naslednjih metodičnih sklopih:

1. Teoretični del - izvor imena, pregled dosedanjih zapisov, pričevanj v literaturi, zapis
2. Praktični del - zbiranje podatkov s terena, pričevanja in druge predstave o škopniku na področju Lovrenca na Pohorju
3. Ustvarjanje na temo škopnik - likovno in literarno, učenci petih in šestih razredov naše šole in izdelava pustnih šem (škopnik) - naša raziskovalna skupina
4. Zaključek - povzetek in označitev nekaterih vsebin dobljenega gradiva

Zbrano gradivo predstavljamo v naslednjih zgodbicah, pričevanjih in podobah:

Veliki jam ob gozdu. Kar je bila jama zelo temna, je v njej večkrat zakuril, ki je oddajal slabo svetlobo. Kar je jedel človekovo meso in pil človeško kri, zato je v gozdu velikokrat čakal na mimoidočega človeka. Zato ljudje niso hodili v njegovo bližino, ampak včasih jih je zvalil s svojo svetlobo. Ko je kakšnega dobil, pa je najprej uspal in zvalil v svojo jamo. Tam ga je razkosal in iz njega izločil kri. Vse slupaj je shranil na mizlo v kakšen bolj oddaljen kot jama. Tako je škopnik živel, dokler ni nekoga dal umrti.

SASA PERKLIČ 6. B

6.5 REZULTATI - ZBRANO GRADIVO

6.5.1 SKUPINA, KI O ŠKOPNIKU (ŠE) NI IMELA NOBENIH INFORMACIJ:

6.5.1.1 LITERARNO USTVARJANJE:

ŠKOPNIK

(fantazijska zgodba)

Rada hodim v gozdove. Nekega dne sem šla v gozd in počasi se je stemnilo. Slišala sem čudne krike, nenadoma pa sem videla rdeče, velike oči in velike šape, ki so se mi vedno bolj približevale. Začela sem na vso moč kričati in teči, kamor so me nesle noge. Ugotovila sem, da sem naletela na dinozavra z imenom BAHILOZAYER, ki pa sem ga že naslednji dan поблиže spoznala. Dala sem mu ime. Postala sem lačna. Spraševala sem se, kaj naj jem in moj dinozaver mi je pokazal nekaj užitnih rastlin. Z užitkom sem jedla.

Dinozavra sem imela zelo rada, ampak vseeno sem morala iti domov. Z žalostnimi očmi in strtim srcem sem se poslovila. Imela pa sem še eden problem - kako priti nazaj domov, saj sploh nisem vedela, kje sem. Začela sem hoditi, hoditi, nekaj časa sem hodila in potem ...

Znašla sem se v svoji postelji in ugotovila, da so to bile samo sanje.

KATJA VEZJAK 6. B

ŠKOPNIK

(zgodba)

Nekoč je živel Škopnik, ki je bil nenakšen škrat na metli in je živel v veliki jami ob gozdu. Ker je bila jama zelo temna, je v njej večkrat zakuril, ki je oddajal slepečo svetlobo. Rad je jedel človekovo meso in pil človeško kri, zato je v gozdu velikokrat čakal na mimoidočega človeka. Zato ljudje niso hodili v njegovo bližino, ampak včasih jih je zvabil s svojo svetlobo. Ko je kakšnega dobil, ga je najprej uspaval in zvlekel v svojo jamo. Tam ga je razkosal in iz nejga iztočil kri. Vse skupaj je shranil na mrzlo v kakšen bolj oddaljen kot jame.

Tako je škopnik živel, dokler ni nekega dne umrl.

SAŠA PERKLJIČ 6. B

6.5.1.2 LIKOVNO USTVARJANJE:

Za praznovanje pusta se otroci in tudi odrasli na Lovrencu na Pohorju zelo radi našemijo v različne oblike strahov, vragov - hudičev, čarovnic. Sklepno lahko, da so to liki, ki so sorodniki škopnika (saj tudi eno pričevanje škopnika poimenuje še z mnogimi drugimi imejni)

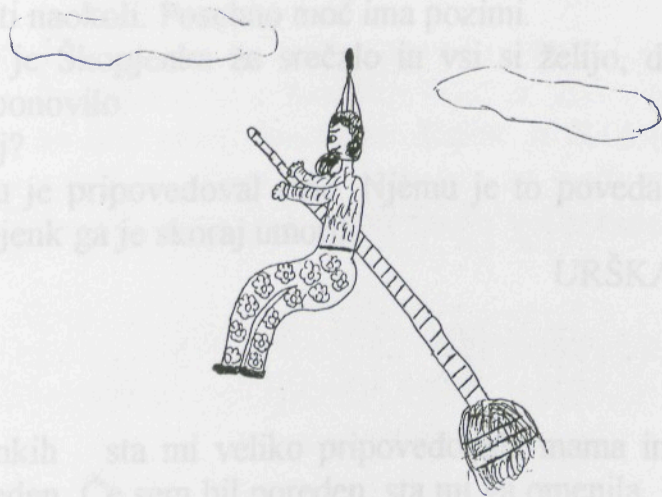
6.5.2 PUSTNE ŠEME - ŠKOPNIKI:



ZAPISI IZ KNJIGE O JEZERNIKU:

Zbrali smo tudi 12 zapisov in 13 likovnih izdelkov, ki so povzetki zapisane pripovedke o Jezerniku, kjer nastopajo tudi škopniki.

6.5.2.1 LIKOVNI IZDELKI IZ TE SKUPINE:



PRIČEVANJA O ŠKOPNIKU IN LIKOVNI IZDELKI IZ TE SKUPINE:

1. Škopjenk je slovensko mitološko bitje. Živi predvsem na Pohorju. Škopjenk se druži s hudobnimi ljudmi. Rad ima, ko ljudje uničujejo naravo. Velikokrat spravi ljudi v nesrečo. Nekoč je odvezal drava, ki so se nato razsula in voznik se je izpod plazu komaj rešil. Oblečen je v črno obleko, je majhen in škoduje samo ponoči. Podnevi ga je strah hoditi naokoli. Posebno moč ima pozimi. Veliko ljudi je Škopjenka že srečalo in vsi si želijo, da bi se ponovno srečanje ne ponovilo. Kdo ve zakaj? O Škopjenku je pripovedoval stric. Njemu je to povedal sosed, ki ga je videl in škopjenk ga je skoraj umoril.

URŠKA JAUNIG 6. A

2. O Škopjenkih sta mi veliko pripovedovala mama in oče, saj nisem smel biti poreden. Če sem bil poreden, sta mi ga omenila. Ko sem bil malo večji, sem že vedel, kaj je Škopjenk. Na Miklavževo me ga je bilo najbolj strah, saj sem se vedno skrival pod posteljo, ali pa jokal.

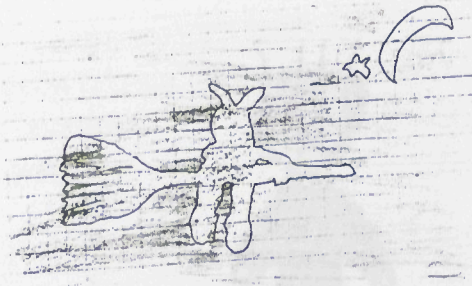
SLIKA
ŠKOPJENKA:



BOŠTJAN VODUŠEK 5. A

3. Je strah in trepet starih ljudi. To je neko zlo. Prihaja ponoči in sicer na metli, kot čarovnica. Ta metla se svetli kot zvezdni utrinek, torej se iskri.

Moja babica ga je videla enkrat, pradedek pa dvakrat.



GREGA RAKOVNIK 6. A

4. Dedek in babica sta mi pripovedovala staro lovrenška pripoved. Pripoveduje o Škopjenku, ki je hudoben škrat in živi v gozdu. To so bitja na Zemlji, ki so bila poleg Jezernika. Kadar je Radoljna poplavela, so Škopjenki razgrajali. V bistvu so bili hudiči na metli in so jim tudi bili podobni. To staro pripoved so govorili ljudje v Lovrencu, videl ga pa ni nihče.

STOILLOVIČ PATRICIJA 6. A

5. Je hudoben škrat, ki v hiše prinaša nesrečo. Rad ima ljudi, ki onesnažujejo naravo. Ker je hudoben, so starši in stari starši svoje otroke strašili tako, da so jim rekli, da bodo poklicali Škopjenka. Škopjenk ima več imen: velikokokrat ga slišimo kot škrat, čarovnica ali hudič, ki ne mara ljudi. To mi je pripovedovala moja babica, njej pa njen brat.

POLONA VALIČ 6. A

6. Je hudoben škrat, ki je nagajal ljudem. Ljudje so se ga bali, čeprav ga je malo kdo videl. Skrival se je v gozdovih in na podeželju. Ljudem je kradel otroke in kmetom nagajal.

Nekega dne se je valjal v tobaku. Mož, ki je šel mimo, ga je začel opazovati. Škopjenk mu je rekel, da mora v treh dneh ugotoviti, katera trava je to. Mož je bil zelo potr. Njegova žena pa si je domislila. Začela se je valjati po tobaku. Škopjenk pa je zakričal nanjo, naj zbeži iz njegovega tobaka. Tako je žena ugotovila, kako se imenuje ta trava.

metala svetleče iskric. Dolga približno štiri metre. Oddajal je toploto in svetločo svetlobo. Za nekaj minut se je ustavil, dokler ni izginil in potem so nadaljevali pot.



TADEJ JELENKO 6. A

7. Bilo je v jeseni, ko smo zvečer sedeli zunaj pri večerji. Večerja je bila bolj pozna, saj se je že zmračilo. Nenadoma nekdo zagleda žarečo kroglo, velikosti debele jabolke, kako leti proti nam. Rekel nam je, naj pogledamo v tisto smer. Prestrašili smo se, saj smo mislili, da bo krogla letela proti nam, vendar je letela proti hiši. Vsi smo mislili, da se bo zaletela v streho. A nenadoma se je dvignila nad njo in se usmerila proti gozdu.

Razmišljali smo, da bo gozd začel goreti, saj so od krogle letele iskre. Ampak gozd ni zagorel, kljub temu, da je krogla v njem izginila brez sledu.

To dogajanje je videl tudi človek, ki je bil 300 m oddaljen od nas. Mi smo se še nekaj časa pogovarjali, nato pa odšli domov.

To zgodbo je zapisal moj dedek.

Dedkova risba škopnika:



ALEŠ KASJAK 5. A

8. Škopnik se vidi kot nekakšen nebesni pojav. Je škrat na metli in obenem se vidi kot snop sena, ki na zadnji strani meče iskre. Premika se zelo hitro in je luč sredi teme.

Bilo je zjutraj, ko so Gabrijel, njegov brat Franc in moj oče po Planski cesti šli v službo. Bila je še tema, ko so tako hodili in se pogovarjali. Oče se je nenadoma ustavil in rekel: "Poglejta, fanta, Škopnik pride!" Pogledala sta navzgor in videla žarečo kepo, ki je letela nad vrhovi dreves in zadaj

metala svetleče iskrice. Dolg je bil približno štiri metre. Oddajal je toploto in svetlečo svetlobo. Za njim so gledali, dokler ni izginil in potem so nadaljevali pot.



SAŠA PERKLJIČ 6.B

9. O škopjenku so različne govorice. Poznamo tudi pregovor: "Leti kot škopjenk."

Stari ljudje so pripovedovali, da so včasih letali po zraku predmeti in tem so pravili škopjenk. Nekateri pa so ga imenovali tudi vrag.

PRAVLJICA O ŠKOPJENKU

Nekemu dečku se je sanjalo o škopjenku. O njem ni vedel ničesar, zato je to povedal tudi drugim. Nobeden mu ni verjel. Vendar se je dečku vsako noč sanjalo o tem čudnem možicu. Kar naprej ga je imel pred očmi. Sam ni mogel razumeti, čemu se mu prikazuje v sanjah. In vsi, katerim je sanje pripovedoval, so se mu posmehovali. Neke noči pa se je prikazal tudi dugim. Nato so še tisti pripovedovali o tem čudnem možicu in o njihovih sanjah je nastala prava zgodba.

To pravljico so mi povedali starši, ki so jo slišali od starih ljudi, kje pa so jo slišali oni, se ne ve. Moja starša Škopjenka nista videla. Stari ljudje pa so govorili, da so videli žareče predmet na nebu.



MATEJA OSOVNIKAR 6. A

10. Škopjenk je hudič, ki ti napoveduje smrt v mislih in sanjah. Po obliki je takšen, kot si ga predstavljamo sami - v sanjah ali v mislih. Moj oče mi je povedal, da mu je to pripovedovala njegova mama, ki ga je s tem strašila; ni mu pa povedala kakšen je, zato si ga je predstavljal sam.

MARTINA HREN 6. A

11. Včasih so mislili, da je Škopjenk hudič, ki se pelje po zraku. Nekoč je živel škopjenk ki je z metlo jadral po zraku in gledal skozi okna, kjer so živeli otroci. Če je bil kakšen otrok poreden, ga je ponoči v košu odvedel. Odpeljal ga je v jamo in ga vrgel h kačam, da so ga napikale. V resnici pa je škopjenk le žareča krogla, ki kot blisk švigne čez nebo. To mi je pripovedovala babica, da nisem bil poreden

Tak je Škopjenk

Učili so mislili da je Škopjenk hudič ki se pelje po zraku.

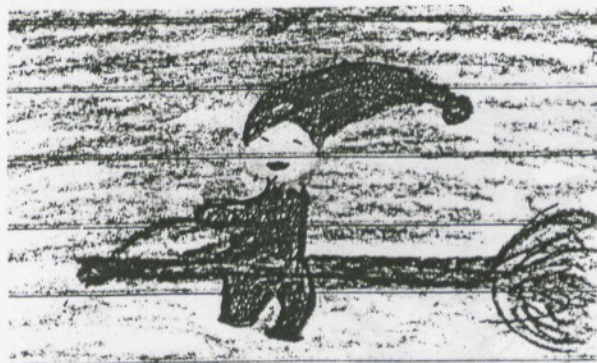


ALEŠ KASJAK 5. A

12. Škopjenk je stari izraz. Včasih so pripovedovali, da se ponoči vozi po nebu. Ko se je vozil po nebu, je bilo videti, kot da bi gledal zvezde, ki se

svetlikajo. Pravijo mu tudi čarovnica, ker se je vozil po nebu in tudi Lovrenški strah.

To sta mi povedala dedek in babica.



BARBARA OBRULJ 6. A

13. Je bil neki možakar z daljšimi lasmi in dolgimi rogovi. Ko se je prikazal v hiši, je v vsaki napovedal, kdo bo tam v tistem tednu umrl.

Tako si ga predstavlja moja babica:



ANDREJ ČREŠNAR 6. A

14. Škopnika so se ljudje bali, saj jih je bilo strah, da ne bi poškodoval otrok. Zato so vsak večer pred spanjem otroke prekrizali.

Navadno je hodil ponoči. Ko je prišel do hiše, je navadno prišel po dimniku v hišo in potem vse ljudi zadušil.



JERNEJ ŠVAJGER 6. A

15. Je nagajiv in tudi hudoben škrat. Živi v gozdu. Povedali so mi, da ga še nihče ni videl, zato si ga ljudje različno predstavljajo, saj je škopjenk slovensko mitološko bitje. Jaz si ga predstavljam tako, kot sem ga narisala.

Tako mi je povedala mama.



STAŠA PERNAT 6. A



16. Je bil hudoben škrat, po celem telesu poraščen z dlako. Bil je suh in velik ter se je prikazal samo ob zvezdnem utrinku. Vozil se je na palici iz katere so letele iskre. Hodil je od hiše, do hiše in dušil ljudi. Tako mi je povedala mama.



MARCEL KRIŽEVNIK 6. A

19. Je žareča krogla, ki po zvezdnem utrinku odprto okno v stanovanje. Tam počaka, ko pa želi pogledati, kaj je bilo, že ničesar več ni.

17. Doma so mi povedali, da je škopjenk hudoben hudič, ki krade otroke. Zato sem se ga bala in vedno imela v mislih, da bo prišel tudi pome.



PUŠNIK NATALIJA 5. A

KATJA VEZJAK 6. B

18. Tako so včasih pravili tistim, ki hitro vozijo in hitro tečejo. Tako jim pravijo še danes, da so škopjenki ali luciferji. To je svetleče bitje, ki leti po zraku. Popdoben je vragu oz. hudiču in napoveduje smrt.

PRAVLJICA O ŠKOPJENKU

Nekoč so majhne otroke strašili, da če ne bodo pridni, bo ponje prišel škopjenk ali lucifer.

Nekega dne je šel deček po gozdu. Mimo njega je švignilo sveleče bitje na metli in mislil je, da se mu blede. Prišel je domov ves prestrašen in mama

ga je vprašala, kaj je videl, da je tako prestrašen tekel domov. V naglici je odgovoril, da škopjenka in od tistega dne se takemu bitju reče škopjenk. Tako mi je povedal oče in tako so pripovedovali njemu.



NINA REK 6. A

19. Je žareča krogla, ki prileti skozi odprto okno v stanovanje. Tam počí. Ko pa želiš pogledati, kaj je bilo, že ničesar več ni. Škopjenka sta videla moj oče in stric Polde. Spala sta v sobi, ki sta jo imela na podstrešju.

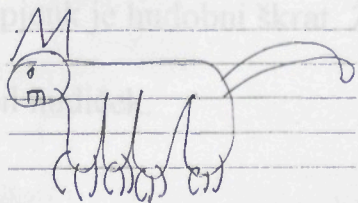
ŠKOPJENKA je žareča krogla, ki prileti skozi odprto okno v stanovanje. Tam počí. Ko pa želiš pogledati, kaj je bilo, že ničesar več ni.

ŠKOPJENKA sta videla moj oče in stric Polde. Spala sta v sobi, ki sta jo imela na podstrešju.



KATJA VEZJAK 6. B

20. Škopjink je neznana beseda - ki je včasih pomenila isto kot hudič. Tako mi je povedala babica.



JASNA HOJNIK 5. A

21. Je tujka, ki prihaja iz Italije. Uporabljali so jo za hudiča! Tako mi je povedala babica.



VANJA BREZOČNIK 5. A

22. Škopjenk so včasih rekli hudiču.



ANDREJA PISNIK 6. A

23. Škopjenk je utrinek zvezde, ko se zvezda utrne.



PETRA USAR 5. A

24. Škopjenk je bil tat in je napovedoval, kako dolgo boš še živel, če si ga ujel.

Tako mi je povedala moja teta, njej pa njena mama, ki je slišala od svojega očeta.

VALTER MONETTI 6. A

25. Škopjenk je hudobni škrat. Živi v gozdu.

MILAN SUŠEC 6. A

26. Je bil hudiček.

ANDREJ RAUH 5. A

...ali smo 40 vseh primerov zapisa o škopniku - 55,56% celotne vsote
...raziskave, od tega:

primerov, kjer je informacija izvirala iz knjige o Jezerniku, oziroma celotne vsote primerov

- 28 primerov, ki so zapisani na osnovi dogodkov, ali pa so informacije, kar predstavlja 70 % celotne vsote primerov.

velikimi ušesi in rjavimi rožčki, ima zelena
ovako kapo. Ima pas in dolg oslovski rep. Ust

6.5.3 RAZLAGA REZULTATOV - OBDELAVA DOBLJENEGA GRADIVA

Zbrali smo 40 vseh primerov zapisa o škopniku - 55,56% celotne vsote vzorca raziskave, od tega:

- 12 primerov, kjer je informacija izvirala iz knjige o Jezerniku, oziroma 30 % celotne vsote primerov
- 28 primerov, ki so zapisani na osnovi dogodkov, ali pa so ljudje slišali informacijo, kar predstavlja 70 % celotne vsote primerov

6.5.3.1 PODOBA ŠKOPNIKA:

Nastopa v naslednjih oblikah: škrat, hudič, ima roge, je kosmat, žareča krogla, zvezdni utrinek, kot duh - silhueta, možakar z dolgimi lasmi, mitološko bitje, svetleče bitje, podobno vragu, podoben opici s črno obleko, ukrivljen starček, veliko je fantazijskih, največkrat pa je kot hudič -lucifer. Včasih so ga poimenovali z osebnim imenom, včasih z občim.

Hudič je likovno predstavljen:

- pisan, z žarečimi uhlji, kremplji in rogovi
- črn hudič s kapo, brazgotinami po obrazu, spačenega obraza in s tremi prsti s kremplji
- rdeč hudič z vilami, rogovi in kremplji
- rumen hudič, spačen, grd, brez zob in jezdi metlo
- zelen hudič, brez zob, kot lovec in z rjavim repom - dva primera

6.5.3.2 PODROBNA LIKOVNA ANALIZA NEKATERIH PRIMEROV:

6.5.3.2.1 ZELENÍ ŠKOPNIK:

Predstavljen je kot lovec, v zeleni obleki z oranžnimi zaplatami. Ima rep in kapo, podobno škratu, spačen obraz z velikimi usti in brazgotinami in dolgi nos, kakor čarovnica. Ima tudi očala črne barve, modri pas in črne čevlje z oranžnimi podplati. Ima šest prstov in v desni roki drži oranžno palico. Narisan je od sprednje strani in je suhe postave.

6.5.3.2.2 ZELENÍ ŠKOPNIK:

Je podoben človeku z velikimi ušesi in rjavimi rožički, ima zelena oblačila in zeleno škratovsko kapo. Ima pas in dolg oslovski rep. Usta ima podolgovata.

6.5.3.2.3 RDEČE ČRNI ŠKOPNIK:

Narisan je od strani in na veji leti po zraku. Oblečen je rdeče črno. Ima žareč rdeči rep, podoben streli in rdeče vile, tri črne kremplje in noge, podobne račjim. Ima dolgi nos, hudobno razprta usta z zobmi in žareče rdeče roge, spremlja pa ga črni oblak s strelo.

6.5.3.2.4 PISANI ŠKOPNIK:

Je podoben gorili in stoji na dveh nogah. Oči ima izrazito rumne barve in modre lase.

Ima roza rogove in velika rdeča ušesa. Obraz ima zelen. Telo ima rjavo in oblečene ima pisane hlače s široko, črno naramnico. Na nogah in rokah ima plavalno kožico, ima dolgi žareči kravji rep in kosmate noge. Stopala so obrnjena navzven in imajo tri kremplje. Je narisan po bujni otroški fantaziji in na osnovi pričevanj.

6.5.3.2.5 ČRNI ŠKOPNIK:

Ima brazgotinast spačen obraz in dolge razmršene lase z ukrivljenimi, povešenimi rogovi. Je kosmat po celem telesu, žalostnih oči. Deluje pošastno in agresivno, odbijajoče, nekoliko sponinja na kurenta.

6.5.3.2.6 PISANI ŠKOPNIK:

Ima velike oči, razvlečene v nasmeh in veliko, okroglo glavo, ki je oranžne barve in dolg koničast nos. Njegovo telo je veliko in ima samo dva prsta.

6.5.3.2.7 RJAVI ŠKOPNIK:

Ima oči, ki so človekovi obrazi. Na glavi ima čelado. Na dveh rogovih ima uhane.

6.5.3.3 LASTNOSTI:

Največkrat je bil zloben - v 32 primerih, oziroma v 80%

Bil je tudi tat in hitro premikajoče se bitje - za vsako lastnost sta omenjena 2 primera

6.5.3.4 OKOLIŠČINE IN OBLIKA POJAVLJANJA:

(upoštevali smo samo pričevanja in zapise iz izkušenj)

Največ primerov ga opisuje kot leteče bitje (metlo, hudiča, svetlobo, ..) - 10 primerov

sledijo: pojavljanje v hiši - 6 primerov, živi v gozdu in se tam pojavlja 6 primerov, hodi od hiše, do hiše 5 primerov, sodeluje pri uničevanju narave 3 primeri, prikazuje se v sanjah 2 primera, pojavlja se v mislih, podnevi, zjutraj vsakič 1 primer

6.5.3.5 NASTANEK PREGOVOROV, REKOV, VEDENJSKIH NAVAD:

Posebno mesto menimo, da pripada ugotovitvi iz zapisa, da so mu pravili "Lovrenški strah" in tudi pregovor "leti kot škopjenk." Prav tako so s škopnikom strašili otroke, da so le-ti bolj ubogali. Prav tako ponekod verjamejo, da je škopnik v povezavi s prerokovanjem smrti, ali pa celo, da se prikazuje v sanjah.

Posebno mesto bi posvetili tudi zapisom, kjer je v povezavi z uničevanjem narave - "rad ima ljudi, ki so hudobni in uničujejo naravo - jo onesnažujejo." Imamo tipični primer vpliva sodobnega časa na nastajanje mita!

6.5.3.6 POJAVLJANJE V SANJAH:

Škopnik je torej mitološko bitje, ki se v večini primerov pojavlja v našem pojavnem svetu. Vendar pa smo naleteli na dva primera, ko se je pojavil tudi v sanjah! Torej neposredni izvor tega bitja, ki ima (tako bi poenostavljeno lahko zaključili) tudi podoben izvor, kot sanje (po Jungu).

7. ZAKLJUČKI - DISKUSIJA

Na osnovi primerov smo ugotovili, da je škopnik precej pogosto zastopan v verovanju ljudi na področju Lovrenca na Pohorju in da tudi posega v življenje ljudi na tem območju (strahovanje otrok, pregovori, nastanek pripovedke in izraza "Lovrenški strah"). Torej ga tudi tukaj upravičeno prištevamo med mitološka bitja - navsezadnje je tudi pripoved o Jezerniku (ne le razširjena med ljudmi) povsem samonikla in avtentična pripoved s tega področja. Še več - celo današnji čas sodeluje pri nastajanju mitov (značilnost, opisana v uvodu).

Povzamemo lahko, da je škopnik hudobno leteče bitje, ki je ponavadi zastopan v obliki škrate ali hudiča in meče iskre oziroma sveti in je tudi v večini primerov povezan z zlom - hudičem. S tem menimo, da smo dokazali prvotne zapise in cilje raziskovalne naloge (ki smo jih navedli) o tem mitološkem bitju, predvsem smo tudi uresničili zapis pričevanj.

Ugotovili smo tudi, da je bilo ustvarjanje učencev v navezavi tako na njihovo lastno domišljijo, predstave in razumevanje podobe škopnika, kot tudi na že obstoječe zapise v knjigah.

Predvidevamo lahko tudi, da bi bilo primerov "srečanj z njim" veliko več, če bi vzorec raziskave razširili na celotno prebivalstvo kraja Lovrenc na Pohorju.

8. VIRI IN LITERATURA

1. Richard Cavendish in Trevor O. Ling: Mitologija, Zbirka Ilustrirana enciklopedija, Mladinska knjiga v Ljubljani 1988
2. Več avtorjev: Enciklopedija Živih religij, Nolit, Beograd 1990
3. Več avtorjev: Enciklopedija Slovenije, I. , A-Ca, Mladinska knjiga v Ljubljani, 1987
4. Več avtorjev: Enciklopedija Slovenije, 6., Krek-Marij, Mladinska knjiga v Ljubljani, 1992
5. Slovar slovenskega knjižnega jezika, 4. knjiga, Ljubljana 1985
6. Več avtorjev: Leksikoni Cankarjeve založbe, Literatura, Ljubljana 1977
7. Dušica Kunaver: Slovenska dežela v pripovedki in podobi, Mladinska knjiga v Ljubljani, 1991
8. Vinko Möderndorfer: Koroške pripovedke, Mladinska Knjiga v Ljubljani, 1977
9. Karl Gustav Jung: Duh Bajke, drugo izdanje, "Panpublik," Beograd (o letnici ni podatka)
10. Karl Gustav Jung: Lavirint u čoveku, Vuk Karadžić, Beograd 1969
11. Janek Musek: Znanstvena podoba osebnosti, EDUCY d. o. o., Ljubljana 1993
12. Jezernik, Krajevna skupnost Lovrenc na Pohorju, 1995 (spominska izdaja)
13. Mitja Peruš: Vse v Enem, Eno v Vsem, možgani in duševnost v analizi in sintezi, DZS v Ljubljani 1995

ZA VAŠE SODELOVANJE IN TRUD SE VAM VNAPREJ NAJLEPŠE
ZAHVALJUJEMO!

8.1.1.1 PRILOGE

I.

SPOŠTOVANI UČENCI, DRAGI STARŠI IN OSTALI, KI
SODELUJETE PRI RAZISKOVANJU

Smo učenci Osnovne šole Lovrenc na Pohorju in sodelujemo v raziskovalni
nalogi z naslovom "Škopnik - mitološko bitje"

Z nalogo želimo opredeliti vedo, ki se ukvarja s proučevanjem bitij, kot je
škopnik in tudi ugotoviti, v kolikšni meri je škopnik poznan na področju
Lovrenca na Pohorju. Zato vas vljudno prosimo, da navedete čim bolj
natančne in resnične podatke.

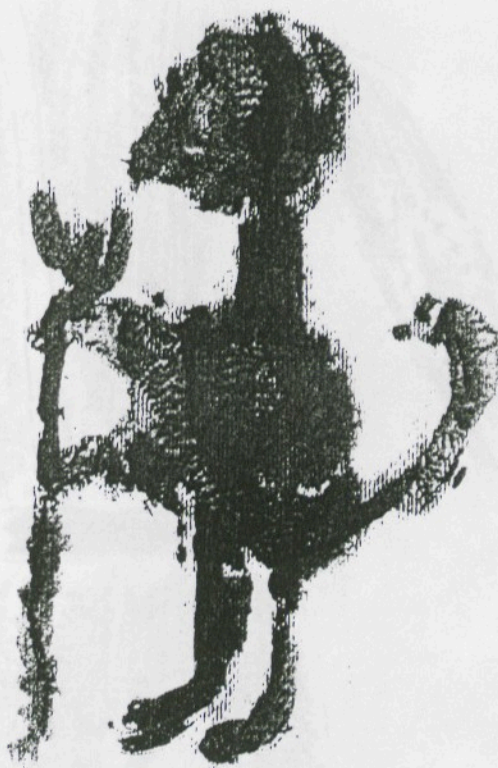
VPRAŠALNIK:

NAVODILO: PAZLJIVO PREBERI NASLEDNJE OPORNE TOČKE:

1. Zapis dogodka - iz katerega naj bo (če je možno) prepoznati naslednje:
2. Kraj, čas dogajanja, osebe, ki so bile vključene v dogodek
3. Kako in v kateri obliki se je škopnik pojavil
4. Lastnosti, ki jih ima škopnik
5. Zapis katerekoli informacije o škopniku in vir le-teh informacij

ZA VAŠE SODELOVANJE IN TRUD SE VAM VNAPREJ NAJLEPŠE
ZAHVALJUJEMO!

8.1.1.2 II. ŠE NEKATERI LIKOVNI IZDELKI:





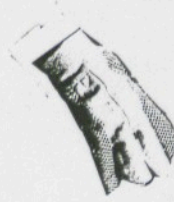


ZAHVALE IN POSVETILO

RAZISKOVALNO ... MO NAŠI DRAGI
PISARJI, PREJEMALCI PEDAGOGIČNI IN
... NO ... EDIC - VOKAČ, KI
... TEMNEH IN
... JE SVOJO RANO
... EDNI, BEŽINI

... zahvaljujemo
... zahvaljujemo
... Igi Kasjak
... Zdravku Terpi
- gospe Jenici Vivat- Basle

Vsem se za njihovo strokovno pomoč in nasvete najlepše zahvaljujemo.
Prav tako se zahvaljujemo vsem, ki so nam pomagali ob
raziskovalno nalogo
- gospod Zdravko Terpi
- gospa Iga Kasjak
- gospa Irena Kasar za fotokopiranje naloge
- ... Boršdar Fornazzi za vezavo naloge
... ki ste nalogo sodelovali ... informacijami in trudom



ZAHVALE IN POSVETILO:

RAZISKOVALNO NALOGO POSVEČAMO NAŠI DRAGI
PISATELJICI, PREVAJALKI, DOLGOLETNI PEDAGOGINJI... IN
ŽAL NEDAVNO PREMINULI GOSPE ZLATI MEDIC - VOKAČ, KI
JE VSE ŽIVLJENJE POSVETILA RAZISKOVANJU "TEMNIH IN
SKRITIH" OKOLIŠČIN NAŠEGA BIVANJA IN KI JE SVOJO RANO
MLADOST TUDI PREŽIVELA V NEPOSREDNJI BLIŽINI
LOVRENCA NA POHORJU - V PUŠČAVI.

HVALA TI ZLATA, ZA VSE!

Prav tako se zahvaljujemo vsem, ki so pripomogli k nastanku te naloge. Še
posebej se zahvaljujemo za pomoč:

- gospe Olgi Kasjak
- gospodu Zdravku Terpinu
- gospe Jerici Vivat- Basle

Vsem se za njihovo strokovno pomoč in nasvete najlepše zahvaljujemo.
Prav tako se zahvaljujemo vsem, ki so nam pomagali oblikovati
raziskovalno nalogo:

- gospod Zdravko Terpin
- gospa Olga Kasjak
- gospa Irena Kušar za fotokopiranje naloge
- gospod Božidar Fornezzi za vezavo naloge
- in vsi tisti, ki ste nalogo sooblikovali s svojimi informacijami in trudom

KNJIŽNICA PEDAGOŠKE FAKULTETE

D R 39
ŠKOPNIK



199502977

COBISS

UNIVERZA V MARIBORU